JAMIYATDA MILLIY VA SHAXSIY QADRIYATLARNING RIVOJLLANISHIDA MA’NAVIY TARBIYA OMILINING AHAMIYATI

Shamanova Zarina Urolovna
Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qadriyatning ijtimoiy falsafiy ahamiyati, ularning rivojlanshi, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar, jamiyatda milliy va shaxsiy qadriyatlarning shakllanishi va rivojlanishi kabi fikr va mulohazalar yoritishga harakat qilingan.*

Kalit so‘zlar: *qadriyat, aksiologiya, milliy qadriyat, shaxsiy qadriyat, vatanparvarlik, oila, milliy, millat, mamlakat.*

Jamiyatda milliy va shaxsiy qadriyatlarning shakllanishida ma’naviy tarbiya omili asosiy o‘rin tutadi. Bu jarayon xalq madaniyati, o‘ziga xosligi va ma’naviyatini shakllantirish va rivojlantirishga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ma’naviy tarbiyaning ahamiyati uning har bir xalqning o‘ziga xosligini belgilovchi an’ana, urf-odat va qadriyatlarni yetkazish va asrab-avaylash qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Milliy qadriyatlar orqali kishilar o‘zining muayyan madaniyat va millatga mansubligini anglab yetadi, shuningdek, dunyoqarashini, jamiyatdagi o‘rni haqidagi tushunchasini shakllantiradi.

Milliy va shaxsiy qadriyatlar jamiyatni va har bir shaxsni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Milliy qadriyatlar ma’lum bir millat madaniyati, tarixi va urf-odatlarining xususiyatlarini aks ettiradi. Ular an’analar, til, tarix va madaniy merosni hurmat qilish kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi.

Boshqa tomondan, shaxsiy qadriyatlar har bir shaxsning xulq-atvori va dunyoqarashini belgilaydigan o‘ziga xos tamoyillar, e’tiqodlar va munosabatlardir. Ushbu qadriyatlar halollik, bag‘rikenglik, mas’uliyat, hamdardlik va boshqa fazilatlarni o‘z ichiga olishi mumkin.

Qadriyatlar masalasi bu falsafaning alohida bo‘limi hisoblanmish aksiologiyada alohida o‘rganiladi. Bu borada turli xil tadqiqot ishlari amalga oshirilgan.

Professor Q.Nazarov qadriyat tushunchasini “voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma’naviy ahamiyatini ko‘rsatish uchun qo‘llanadigan falsafiy-sotsiologik va aksiologik tushuncha” [1; 279-б] deya ta’kidlagan.

Katta rus entsiklopediyasida “qadriyatlar” toifasi “hodisaning ijobiy yoki salbiy qiymati yoki atrofdagi haqiqat ob'ekti” [2] sifatida qaraladi. Bu inson faoliyati sohasida ishtirok haqiqatini aks ettirishi ifodalaydi. Baholash ushbu faoliyatning ahamiyati g‘oyada aks etadi xulq-atvor normalari, maqsadlari, ideal, umumiy qabul qilingan me’yorlarga o‘rnatishni anglatadi.

Qadriyatlar mavzusining tarixiy ildizlari va insoniyatga hos qadrlash tamoyillari shakllanishi uzoq o‘tmishga ega. G‘arb olimlari bu borada, asosan, Yevropa madaniy merosi va g‘oyalariga tayanadilar, ko‘plab allomalarning nomlarini tilga oladilar [3; 197-200-б]. G‘arbda qadriyatlar bilan shug‘ullanadigan falsafiy soha -Aksiologiya (aksio -qadriyat, logos -ta`limot) fanining shakllangani ham ularning bunday qarashlari uchun muayyan asos bo‘ladi.

Tadqiqotchi. Berdyaev.N.A ma'naviy qadriyatlar borasida to‘xtalib “ular ijtimoiy hayot va uning qadriyatlaridan yuqori darajada turib, undagi har bir madaniy jarayon o‘zgacha ahamiyat kasb etadi” [4; 192 c] deya ta’kidlagan.

Tadqiqotchi X.Xidirov qadriyat tushunchasiga to‘xtalib “qadriyat inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan barcha narsalarerkinlik, tinchlik, adolat,ijtimoiy tenglik, ma’rifat, haqiqat, yaxshilik, go‘zallik, moddiy va ma’naviy boyliklar, an’ana, urf-odat va boshqalar qadriyat hisoblanadi” [3; 197-200-б] deya ta’kidlagan. Qadriyat borasida so‘z yuritilganda u faqat buyum va narsalarning iqtisodiy qimmatini emas, jamiyat va inson uchunbiror ahamiyatga ega bo‘lgan voqelikning shakllari, holatlari, narsalar, voqealar, hodisalar,talab va tartiblar va boshqalarning qadrini ifodalash uchun ishlatiladi.Qadriyatlar ijtimoiy jarayonlar ta’sirida insonlardaqadriyatto‘g‘risidagi qarashlari o‘zgarib goh u qadriyat, goh bu qadriyatinsonlar uchun birinchisiga aylanadi. Bu borada misol o‘rnida shuni aytish mumkinki,yurtni dushmanbosganida –ozodlikqadri, mustabitlikda –istiqlolqadri, urush davrida –tinchlikqadri, tutqunlikda –erkinlikqadri, bemorlikda –sog‘likning qadri yuqori bo‘ladi.

Qadriyatlar ijtimoiy tarixiy taraqqiyot mahsuli sifatida o‘z tarixiy rivojlanish tarixiga ega bo‘lib, uning tarixiy ildizlariga nigoh tashlaydigan bo‘lsak uzoq o‘tmis davrlarga borib taqaladi. Qadriyatlar borasida Sokrat, Platon, Dinarx, Giperid, Gorgiy, Isokrat, Isey, Esxil, Demosfen, TSitseron, Kvintilian kabi namoyondalarkatta e`tibor berganlar, darhaqiqat G‘arb falsafasida o‘z tarixiga ega ekanligiga shubha qilmaymiz [3; 197-200-б]. Ammo ushbumavzu ko‘hna va navqiron Sharq hususan O‘zbekiston uchun begona emas! Uning engteran jihatlarini o‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi Spitamen, Muqanna, Alpomish, To‘maris, Shiroq hamda “Avesto”da vatanparvarlik, tinchlik va boshqako‘plab umuminsoniy qadriyatlar ifodalangan.Shuningdek Abu Nasr Forobiy, Imom Al Buxoriy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy kabi mutafakkirlarimizning asarlarida aksiologik tarbiyani shakllantirish va qadriyatli dunyoqarashni barqaror rivojlantirishning nazariy-tarixiy asoslari keng bayon qilingan.

Milliy va shaxsiy qadriyatlar ijtimoiy tuzilmaning muhim qismini tashkil etadi, uning madaniy va axloqiy asoslarini belgilaydi. Milliy qadriyatlar millatning jamoaviy e’tiqodlari va ideallarini, shu jumladan madaniy meros, urf-odatlar, tarix va tilga hurmatni aks yettiradi. Ular ijtimoiy o‘ziga xoslik va birdamlik quriladigan o‘ziga xos asos bo‘lib xizmat qiladi.

Boshqa tomondan, shaxsiy qadriyatlar shaxs darajasida shakllanadi va uning e’tiqodi, xulq-atvori va hayotga munosabatini belgilaydi. Bu qadriyatlar halollik, mas’uliyat, bag‘rikenglik, hamdardlik va o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilish kabi jihatlarni o‘z ichiga olishi mumkin [5; 35-39-б].

Milliy va shaxsiy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabatlar shundan iboratki, shaxslarning shaxsiy qadriyatlari ular o‘sgan ijtimoiy muhit va madaniy sharoit ta’siri ostida shakllanadi. O‘z navbatida, ushbu shaxsiy qadriyatlar milliy qadriyatlarning rivojlanishi va o‘zgarishiga ta’sir qilishi mumkin, chunki har bir shaxs jamiyat va uning madaniy merosining bir qismidir.

Oila bu insonning gumanistik qadriyatlarini birlashtirgan ijtimoiy makon hisoblanadi. Oilada inson har doim jismoniy, psixologik jihatdan shakllangan, intellektual jihatdan u ko‘plab ehtiyojlarini qondirdi. Oilada axloqiy, ma'naviy tamoyillar rivojlana boshlaydi, insonning

kelajakdagi baxt yoki baxtsizlik manbalari rivojlanadi. Oilada inson sevishni, ishonishni, g‘amxo‘rlik qilishni o‘rganadi yaqinlar, odamlar, dunyo, o‘zi bilan munosabatlarni o‘rnatish. Oila aqliy va hissiy xotirjamlikni ta'minlaydi. Yu.Vasilkovaning so‘zlariga ko‘ra, oila bu bolani jamiyatga tanidadigan makon bo‘lib aynan shu yerda inson shax sifatida o‘z qadriyatlariga ega bo‘ladi [6; 160 c].

Milliy va shaxsiy qadriyatlarni saqlash va targ‘ib qilish barkamol va barqaror jamiyatni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Bu jamiyat a’zolari o‘rtasida madaniy o‘ziga xoslik, birdamlik va o‘zaro tushunishni mustahkamlashga yordam beradi. Bundan tashqari, bu har bir shaxsga jamiyatdagi rolini anglashga va axloqiy tamoyillar va qadriyatlarga asoslangan ongli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, milliy va shaxsiy qadriyatlar o‘zaro bog‘liq va jamiyatning barqaror va uyg‘un rivojlanishi uchun muhimdir. Ularni hurmat qilish, saqlash va targ‘ib qilish yaxlit madaniy va axloqiy asosni shakllantirishga yordam beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, milliy va shaxsiy qadriyatlar o‘zaro bog‘liq va o‘zaro bog‘liqdir. Milliy qadriyatlar jamiyatdagi shaxslarning shaxsiy qadriyatlari to‘plamidan shakllanadi va o‘z navbatida ular shaxsiy qadriyatlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta’sir qiladi.

Milliy va shaxsiy qadriyatlarni saqlash va targ‘ib qilish jamiyat uchun muhim vazifadir. Bu jamiyatda madaniy o‘ziga xoslik, birdamlik va uyg‘unlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, bu har bir shaxsga ongli qarorlar qabul qilish va axloqiy tamoyillar va e’tiqodlarga muvofiq harakat qilish qobiliyatiga ega bo‘lgan ongli va maqsadga muvofiq jamiyat a'zosi bo‘lishga imkon beradi. Milliy va shaxsiy qadriyatlar har bir insonning jamiyati va shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ularning hurmati, saqlanishi va targ‘ib qilinishi jamiyatda uyg‘unlik va farovonlikka erishish uchun zarurdir.

Ma’naviy tarbiya, shuningdek, har bir shaxsning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu axloqiy tamoyillarni shakllantirishga, hamdardlik, bag‘rikenglik va jamiyat oldidagi mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Ma'naviy tarbiya orqali shakllanadigan shaxsiy qadriyatlarga boshqalarni hurmat qilish, ma'naviy rivojlanishga intilish va o‘z-o‘zini hurmat qilish kiradi.

Ma'naviy tarbiyasiz jamiyat odamlarni umumiy qadriyatlar va maqsadlar atrofida birlashtirishga qodir bo‘lgan aloqani yo‘qotadi. Bu madaniy merosning yo‘qolishiga, shuningdek, ijtimoiy kelishmovchiliklar va nizolarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shunday qilib, ma'naviy tarbiya omili jamiyatda milliy va shaxsiy qadriyatlarni rivojlantirishda ajralmas rol o‘ynaydi. Bu madaniy merosni saqlashga, axloqiy tamoyillarni shakllantirishga va yagona va uyg‘un jamiyatni yaratishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Назаров Қ. ва бошқ. “Фалсафа қомусий луғат” Тошкент: Шарқ, 2004. – Б.279
2. Большая российская энциклопедия // Электронный ресурс. URL: https://bigenc.ru/philosophy/text/4674699
3. Xidirov, X. I. (2024). “Ma’naviyat” va “Qadriyat” – ma’naviy-axloqiy tushuncha sifatida. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 197-200.
4. Бердяев Н.А. Философия свободного духа; под ред. Н.М.Матвеева. М.:Школьная пресса, 2003. 192 с.
5. Рахманкулов, Ф. (2022). Глобаллашув жараёнида миллий ўзликни асраш масалалари. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(11), 35-39.
6. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога: учебное пособие для студентов. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 160 с.